

- ΠΟΛΥΤΡΟΠΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

4 ■ Πολυτροπικά κείμενα

Τις τελευταίες δεκαετίες η εισαγωγή κάθε λογής ψηφιακών τεχνολογιών στη ζωή μας έχει ως αποτέλεσμα την ύπαρξη πολυμορφίας στα κείμενα. Το νόημα, δηλαδή, παράγεται με μορφές που συνδυάζουν τους γραπτούς – γλωσσικούς τρόπους με οπτικούς, ακουστικούς και χωρικούς τρόπους, π.χ. εικόνα, φωτογραφία, σχέδιο, σχεδιάγραμμα, γράφημα, κόμικ, κινούμενη εικόνα, χάρτες, πίνακες, αφίσες κ.ά. Και ενώ μέχρι πρόσφατα η γλώσσα με την παραδοσιακή της μορφή ήταν το μοναδικό και κυρίαρχο μέσο επικοινωνίας, οι νέες τεχνολογίες δίνουν μια νέα διάσταση στον όρο «κείμενο». Έτσι, ανάλογα με τις περιστάσεις ή τις ανάγκες επικοινωνίας, τις προθέσεις ή τις σκοπιμότητες του πομπού, ένας ή περισσότεροι τρόποι κυριαρχούν σε ένα κείμενο, χωρίς όμως να απουσιάζουν τελείως και άλλοι (Kress, 2000). Πολυτροπικό, λοιπόν, είναι το κείμενο που αποτελεί μια σύνθεση επιμέρους μονοτροπικών κειμένων, τα οποία διαπλέκονται και αλληλοεπηρεάζονται.

Θα μπορούσαμε να ταξινομήσουμε τα πολυτροπικά κείμενα που συναντούμε στη σχολική εκπαίδευση σε τρεις κατηγορίες: (α) σε κείμενα όπου τον πρώτο ρόλο έχει η εικόνα και ο ρόλος της γλώσσας είναι επεξηγηματικός, (β) σε κείμενα όπου η εικόνα συμπληρώνει το νόημα των λέξεων, κυρίως όταν το κείμενο είναι πληροφοριακό, ή ενισχύει το μήνυμα που επιδιώκει να μεταφέρει το κείμενο, συνήθως σε διαφημίσεις ή αφίσες και (γ) σε γλωσσικά κείμενα με διακοσμητικές εικόνες (Van Leeuwen, 2015).

Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι, πέρα από τις ικανότητες ανάγνωσης των γλωσσικών πόρων, ο σημερινός αναγνώστης θα πρέπει να είναι σε θέση να διαβάζει και τις εικόνες, καθώς συνιστούν τον δεύτερο ισοβαρή πόλο της κειμενικής λειτουργίας.

Τα βασικά βήματα που μπορούν να μας βοηθήσουν να ξεκλειδώσουμε τον εκφραστικό κώδικα της εικόνας είναι:

- Παρατηρούμε προσεκτικά ό,τι δηλώνεται ρητά στην εικόνα, έτσι που να μπορούμε να το περιγράψουμε με ακρίβεια.
- Αναζητούμε σημάδια τα οποία, κατά τη γνώμη μας, ο δημιουργός της εικόνας έχει βάψει σκόπιμα, για να προσελκύσει την προσοχή μας. Προσέχουμε π.χ. αν τονίζονται ιδιαίτερα κάποια πρόσωπα ή αντικείμενα ή αν υπάρχουν στοιχεία που μας προκαλούν έκπληξη.

Εστιάζουμε την προσοχή μας στα τεχνικά χαρακτηριστικά της εικόνας, προσπαθώντας να αντλήσουμε και αποκεί πληροφορίες για την ερμηνεία μας, π.χ. στα χρώματα, γιατί έχουν συμβολική διάσταση, αφού τα θερμά (κόκκινο, πορτοκαλί, κίτρινο) προσελκύουν το βλέμμα ενώ τα ψυχρά (μπλε, πράσινο) δίνουν την αίσθηση της απόστασης, στα σχήματα, γιατί εκφράζουν διαθέσεις και καταστάσεις, δηλαδή τα τρίγωνα δυναμισμό, τα τετράγωνα λογική, ο κύκλος αρμονία, στο βλέμμα, γιατί είναι ιδιαίτερα σημαντικό το «ποιος κοιτάει τι;», δηλαδή ένα βλέμμα προσηλωμένο στον θεατή δηλώνει επαφή, στις χειρονομίες και στις εκφράσεις, γιατί μας δίνουν πληροφορίες για το ήθος των εικονιζομένων.

- Προσπαθούμε τέλος να ερμηνεύσουμε την πρόθεση του δημιουργού του έργου:
 - | Ποιος ήταν ο στόχος του.
 - | Σε ποιους νομίζουμε ότι απευθύνεται.
 - | Ποιος μπορεί να του ανέθεσε τη δημιουργία του έργου (φωτογραφία, αφίσα κτλ.).
 - | Ποια σκοπιμότητα μπορεί να εξυπηρετεί.
 - | Πώς νομίζουμε ότι περιμένει ο δημιουργός να αντιδράσει το κοινό.

Μια ιδιαίτερη περίπτωση αποτελούν οι στατιστικοί πίνακες, τα διαγράμματα, τα γραφήματα κτλ., τα οποία παρουσιάζουν μια ποσοτική (κυρίως) ανάλυση δεδομένων. Τα βήματα που περιγράφονται στη συνέχεια μπορούν να μας βοηθήσουν στην ανάγνωσή τους:

- Διαβάζουμε τα δεδομένα: εντοπίζουμε τις αριθμητικές πληροφορίες που δίνονται στον πίνακα με βάση το γράφημα.
- Συσχετίζουμε τα δεδομένα: προσπαθούμε να συνδέσουμε τους αριθμούς με τα κατασκευαστικά στοιχεία του γραφήματος, π.χ. συγκρίνουμε δύο ή περισσότερα σημεία (δηλαδή ψηλότερο, χαμηλότερο), παρατηρούμε την τάση των δεδομένων όπως αυτή απεικονίζεται στο γράφημα κ.ά.
- Επεκτείνουμε τα δεδομένα: εκτιμούμε και συμπεραίνουμε.
- Ελέγχουμε, τέλος, αν το κείμενο μας δίνει πληροφορίες για τον φορέα διενέργειας της έρευνας, τον χρόνο διεξαγωγής της και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος της έρευνας, στοιχεία απαραίτητα για την αξιοπιστία της έρευνας.

Οι στατιστικοί πίνακες μπορούν να εξεταστούν συγκριτικά με μονοτροπικά κείμενα και να προσφέρουν κάποιες πληροφορίες για το φαινόμενο ή την έννοια για την οποία γίνεται λόγος, φωτίζοντας κάποιες πτυχές της. Μπορούν όμως να λειτουργήσουν και αυτόνομα, οπότε σ' αυτή την περίπτωση οι μαθητές/τριες θα κληθούν να αναπτύξουν σε παράγραφο τι παρατηρούν στον πίνακα/διάγραμμα/γράφημα και να συνθέσουν τις εκτιμήσεις τους σε παράγραφο.

Ενδεικτικές ερωτήσεις σχετικές με τα γραφήματα:

- Να αποδώσετε σε μια παράγραφο τις πληροφορίες που δίνονται στο γράφημα.
- Ποιο συμπέρασμα προκύπτει από τον συσχετισμό των δεδομένων στο κείμενο 2 (γράφημα); Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε στα συμπεράσματα στα οποία καταλήγει ο συντάκτης του Κειμένου 1 (άρθρο);
- Ποιος είναι ο φορέας που διενεργεί την έρευνα; Ποιος είναι ο σκοπός της; Σε ποιο κοινό απευθύνεται;
- Για ποιο λόγο, κατά τη γνώμη σας, επιλέχτηκε η συγκεκριμένη μορφή (διάγραμμα πίτας ή ραβδόγραμμα κτλ.) για την παρουσίαση των πληροφοριών;
- Σε εφημερίδα του 2010 ένα άρθρο, με βάση το γράφημα που ακολουθεί, κατέληγε στο συμπέρασμα ότι... Συμφωνείτε με αυτό; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.

Συνέχεια →

Θετικά στοιχεία των πολυτροπικών κειμένων έναντι των μονοτροπικών

Παρέχουν περιδότερα ερεθίσματα

Είναι πιο ελκυστικά

Εντυπώνονται στη μνήμη

Οδηγούν σε συνειρμούς, στην ενεργοποίηση της φαντασίας

Προάχουν την κριτική σκέψη

Καλλιεργούν την πολλαπλή νοημοσύνη

Επηρεάζουν συναισθηματικά τον δέκτη

Σημειωτικοί πόροι / στοιχεία που εξετάζουμε στα πολυτροπικά κείμενα

Εικόνες

Χρώματα

Γραμματοσειρά κ' μέγεθος γραμμάτων

Έντονη γραφή

Κεφαλαιογράμματα ή μη γραφή

Υπογραμμίσεις

Διάστιχο (πόδες σειράς αφήνει)

Σχήματα

Βλέμμα - χειρονομίες - Εκφράσεις

κ.ά.

ΓΙΑ ΤΑ ΠΟΛΥΤΡΟΠΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

→ Εικόνα, φωτογραφία, σχέδιο, σχεδιάγραμμα, γραφισα, κόμικ, κινούμενη εικόνα, χάρτες, πίνακες, αφίσες, σκίτσο, διαγράμματα, αφαιρετικά σχήματα, αναφορές, σχηματικές απεικονίσεις

Ορίσεις

Μονοτροπικά είναι τα κείμενα τα οποία χρησιμοποιούν μόνο ένα δημειωτικό τρόπο για τη μετάδοση μηνυμάτων

π.χ. μόνο το χλωδικό σύστημα ή μόνο το οπτικό

Πολυτροπικά είναι τα κείμενα τα οποία χρησιμοποιούν συνδυασμό δημειωτικών τρόπων για τη μετάδοση μηνυμάτων

π.χ. χλώδα και εικόνα

Ο ρόλος της εικόνας στα πολυτροπικά κείμενα

- Συμπληρώνει το νόημα των λέξεων κάνοντας το μήνυμα πιο κατανοητό
- Ενισχύει το μήνυμα επηρεάζοντας δυναδθηματικά τον δέκτη (π.χ. διαφημίσεις ή αφίσες ευαιθέτητοποίησης σε κοινωνικά ζητήματα)
- Κωδιστά το κείμενο πιο ελκυστικό
- Υπάρχει, βέβαια, περίπτωση οι λέξεις απλώς να επεξηγούν την εικόνα, οπότε η εικόνα παίζει τον κύριο ρόλο, ενώ το κείμενο τον βοηθητικό.
- Ενεργοποιούν : συνειρμούς, τη φαντασία, τις νοσηκές εικόνες